

Integracija ter inkluzija v vzgoji in izobraževanju: reflektivni bibliografski zgodovinski presek

Janez Drobnič

Univerza na Primorskem

janez.drobnic@pef.upr.si

Katarina Česnik

Univerza na Primorskem

katarina.cesnik@pef.upr.si

Pregledna raziskava nacionalne bibliografije je eden izmed načinov ugotavljanja, kako se določena tematika odlikava v določeni državi, in skozi katero smo se lotili raziskovanja integrativnega oz. inkluzivnega izobraževanja, da bi ugotovili, kakšne paradigmatске trende je moč na tem področju zaslediti v slovenski pedagogiki od leta 1981 dalje. Ugotavljamo, da postajata inkluzija in sodobno izobraževanje oseb s posebnimi potrebami sicer prepoznavnejša, vendar bolj nagovarjata akademske in raziskovalne kroge, do širše javnosti pa ne prodreta zadosti, ker morda nimata pravih oblik sporočanja. To ima nedvomno posledice na prepoznavanje in razumevanje sodobnega inkluzivnega izobraževanja. Zato bi si morali prizadevati, da bodo objave takšnih gradiv dostopnejše širši javnosti ter ne samo na področju vzgoje in izobraževanja, saj je deficit predvsem pri tistih gradivih, ki so razumljivejša širši javnosti, kar se lahko kaže v nerazumevanju in tudi odklonilnih stališčih do inkluzivnega izobraževanja.

Ključne besede: inkluzija, vzgoja in izobraževanje, integracija, otroci s posebnimi potrebami, bibliografija

Uvod

Med pomembnimi kazalci določenega pojava v družbi je odražanje v nacionalni bibliografiji – torej kako se ta tematika odlikava v sistemiziranih nacionalnih zapisih. Da je bibliografija dobra odlikava družbene realnosti, govori tudi Sable (1981); zlasti če je sistemsko urejena in dostopna, je dober vir za pridobivanje in izmenjavo znanj ter raziskovanja, kar je ključnega pomena za sodobne družbe znanja. Ravno ta ugotovitev nas je vodila in spodbudila, da smo se raziskovanja razvoja inkluzivnega izobraževanja lotili na način analize nacionalne bibliografije skozi časovno in vsebinsko presečišče. Prepričani smo, da lahko na podlagi analize pridemo do ugotovitev o uveljavljanju in-

kluzivnega izobraževanja, prednostih in slabostih le-tega ter na tej podlagi do predlogov za vodenje politike, izboljšavo vzgojno-izobraževalnih sistemov, raziskovalnih usmeritev ipd.

Teoretični del

Koncept inkluzije je večdimenzionalen, večpomenski, postmodernistični (Kroflič 2003), a še ne enotno opredeljen koncept (Juriševič 2011). Inkluzijo zato lahko opredelimo skozi pojme, kot so vključevanje, spoštovanje, razumevanje, enake priložnosti za participacijo, individuum, skupnost, raznolikost (angl. *diversity*¹). Prav raznolikost je tisto, kar inkluzija poudarja, saj raznolikost pomeni vrednotenje vseh znotraj organizacije kot individuumov, pripoznanje,² da je vsak unikatni, z različnimi potrebami, vrednotami in prepričanji. Vključuje dejstvo, da se razlike, individualnost, unikatnost, spoštovanje in vrednotenje teh razlik med posamezniki cenijo. Raznolikost je torej zmes med seboj različnih posameznikov, inkluzija pa je prizadevanje, da ta zmes deluje kot skupnost (Thompson 2017). Raznolikost pravzaprav omogoča, da se znotraj določenega prostora srečujejo različni ljudje, z različnimi lastnostmi, v okviru tega pa je tudi prepričanje, da se njihove mentalne sheme obogatijo šele takrat, ko homogene skupine postanejo heterogene (Tienda 2013). Takrat ko so skupine heterogene, po Krofliču (2010) razumemo, da imajo posamezniki pravzaprav možnost v skupini biti pripoznani – ko se med seboj srečujejo raznoliki posamezniki, je večja možnost, da ob tem en prevzame miselni horizont drugega, kar mu omogoča spoznavanje resnice (Kroflič 2010). S tem, ko se znotraj določenega prostora srečujejo raznoliki posamezniki, se pravzaprav srečujejo različne identitete, in tako kot je vsak posameznik vreden dostojanstva, je tudi njegova identiteta vredna pripoznanja (Mikulec 2010).

Koncept pripoznanja lahko razumemo kot pravično zahtevo, da posameznika sprejmemo takšnega, kakršen je in kakršen lahko postane; njegova drugačnost od drugih zatorej ne more biti ovira, da dostopa do družbenih dobrin, ter utemeljitev za onemogočeno možnost v družbi izraziti svojo iden-

¹ *Diversity* (angl.) prevajamo kot raznolikost. Oxford English Dictionary (<https://public.oed.com/updates/new-words-list-september-2021/>) jo opredeljuje kot akt vključevanja posameznikov z različnim socialnim, etničnim ozadjem, spolom ipd. *Slovar slovenskega knjižnega jezika* raznolikost v okviru drugega gesla opredeljuje s sopomenkama »raznovernost, mnogovernost« (<https://fran.si/iskanje?View=1&Query=raznolikost>).

² Je odnos med dvema subjektoma, ki se drug drugega vidita kot enakega in obenem ločenega od drugega. Prav ta odnos pa je osnova, da se pravzaprav tudi posameznika razume kot individualnega, saj ga je (oz. če ga je) drugi, s katerim je v odnosu, pripoznal (Mikulec 2010).

titeto (Kroflič 2010). A šele namestitvev raznolikih posameznikov v nek prostor ne pomeni tudi, da bo med njimi povezanost ter da bodo postali skupnost – tako razumemo po Mikulcu (2010), saj utemeljuje, da mora med raznolikimi potekati dialog, da odkrivajo raznolike identitete posameznikov in odkrivajo resnico. Navsezadnje prav inkluzivne prakse omogočajo, da organizacija deluje tako, da se med seboj različni posamezniki srečujejo in so sprejeti (Thompson 2017).

Ena izmed teh organizacij je lahko inkluzivna vzgojno-izobraževalna ustanova, ki je lahko po Sonji Rutar (2011) prostor, kjer se zagotavlja socialno kohezivnost – demokracijo se razume kot obliko skupnega življenja z izmenjavo izkušenj. Kot pa ugotavlja Mojca Kukanja Gabrijelčič (2011), koncept inkluzivne šole v ospredje postavlja prav otroke s posebnimi potrebami, ki potrebujejo dodatno pomoč pri socialnem vključevanju in doseganju uspešnosti v izobraževanju, v večinskih šolah ter vrtcih (Kukanja Gabrijelčič 2011), morda prav zato, ker so zaradi različnih ovir, motenj in primanjkljajev tisti, ki izstopajo, so drugačni. To pa ni presenetljivo, saj je v okviru izobraževanja inkluzija mnogokrat opredeljena glede na lokacijo; to po Jean B. Crockett (2020) pomeni, kje naj bi se otroci s posebnimi potrebami izobraževali. Inkluzija je v okviru tega prepričanje, da naj bi se otroci s posebnimi potrebami izobraževali v večinski šoli, z isto starimi vrstniki brez posebnih potreb. Tu gre za prepričanje, da ima vsak otrok pravico biti izobraževan v »normalnih«, »tipičnih«, optimalnih okoliščinah (Crockett 2020) – v najmanj restriktivnem okolju (Crockett 2020; Opara 2007). Zatorej razumemo, da se inkluzija v izobraževanju pravzaprav nanaša tudi na organizacijo vzgojno-izobraževalnih ustanov (upravljanje z raznolikim/raznoliko razredom/s skupino, predvsem z vidika poučevanja raznolikega razreda/skupine).

Pred letom 1970 se je otroke z motnjami (posebnimi potrebami) vključevalo v druge, posebne ustanove, saj se ni vedelo, kako jih poučevati (Crockett 2020). Pred uvajanjem inkluzije in integracije v šolski sistem smo v svetu in pri nas za namen izobraževanja otrok s posebnimi potrebami poznali predvsem razvejan sistem posebnih šol in zavodov ter, kot pravi Opara (2007; 2009), nekakšen paralelni sistem izobraževanja, ki je imel tudi posebno zakonodajo. Na te šole in zavode so se lepile posebne stigme, podcenjevanje in zapostavljanje tja vključenih oseb, zato so zlasti starši teh otrok prevzeli pobude in si skupaj s strokovnjaki začeli prizadevati za enotno šole za vse, vendar na način, da je treba posameznika, torej osebo s posebnimi potrebami, prilagoditi ali pripraviti³ za večinsko šolo (Opara 2007; 2009). Tako razume razmerje med

³ Vendar pa prilagajanje večini, prevladujoči kulturi ni osnova za enakovredno spoštovanje (Mi-

integracijo in inkluzijo Resman (2003, 69), ki poudarja, »da je integriran tisti, se je adaptiral oziroma prilagodil normam, ki so v določenem okolju (šoli) dominantne. Integracija po tej definiciji bi zahtevala, da učenci sprejmejo šolski red in kulturo, ki vlada v šoli. Zato integracija zahteva programski in kulturni konformizem. Če imajo učenci težave, morajo poiskati pomoč, da kompenzirajo primanjkljaje, pomanjkljivosti, sicer pa se ne morejo vključiti v takšno integrirano skupnost.«

Zgodovinsko gledano, kot ugotavlja Jean B. Crockett (2020), od 40. do 50. let 20. stoletja govorimo o segregaciji in integraciji, šele po 1990. letu pa smo začeli govoriti o inkluziji v okviru izobraževanja. Načeloma se je beseda inkluzija v kontekstu specialne edukacije prvič uporabila s Salamanško deklaracijo leta 1994, kjer je bilo navedeno, da je integracija otrok z motnjami mogoča z inkluzivno šolo. Zatorej naj inkluzija ne bi bila reforma obstoječega posebnega šolstva – raje jo razumimo kot odziv na potrebo izobraževalnih ustanov, da se znotraj nje izobražujejo raznoliki učenci ter da jim posledično omogočimo priložnosti za kakovostno izobraževanje (Francisco, Hartman in Wang 2020) v najmanj restriktivnem okolju (Opara 2007). Integracijo se sicer tudi razume kot proces odpravljanja dualne šole (Opara 2009), saj se, zgodovinsko gledano, kaže kot nekakšna predhodnica inkluzije na področju izobraževanja učencev s posebnimi potrebami, ki se kot nova paradigma pojavi v 80. letih prejšnjega stoletja – gre za inkluzijo, ki poudarja pomen socialnega okolja, torej da odgovornost za prilagajanje večini ni samo stvar posameznika, pač pa da se mora tudi okolje prilagajati posameznikovim potrebam.

A da dosežemo konsenz, bi lahko inkluzijo opredelili kot nekaj več kot integracija,⁴ saj je vtkana v širok družbeni kontekst – politični, socialni, psihosocialni in izobraževalni (Bleidick 1981; Skidmore 2004). V okviru izobraževa-

kulec 2010) ter ga potemtakem lahko razumemo kot izziv pozitivnemu pripoznanju posameznika.

⁴ Moč je zaznati, da se srečujemo s problemom razlikovanja med pojmom integracija in inkluzija. Nekateri razliko med integracijo in inkluzijo razlagajo skozi časovno perspektivo, po kateri je integracija nekakšen prehod ali vmesna faza do inkluzije, kot da se mora posameznik s posebnimi potrebami prilagoditi večini, v inkluzivnem pristopu pa je poudarek na prilagajanju večine posamezniku, torej na pripravljenosti okolice, da sprejme posameznika z njegovo drugačnostjo. Ta slednji pristop se enači predvsem s socialnim modelom, dočim se integracijski enači z medicinskim modelom obravnave oseb s posebnimi potrebami. Drugi pa inkluzijo razumejo le kot izvedbo umestitve katerega koli posameznika v skupen prostor (integracija zgolj po lokaciji), ne da bi si zastavljali vprašanja o socialni povezanosti med tistimi v prostoru. Zato za njih socialna integracija pomeni nadgradnjo inkluzije, ko umestitvi posameznika po lokaciji dodamo še socialno povezanost (op. avtorja). V semantičnem smislu pa se zdi, da beseda integracija ponazarja nekaj, kar je prepleteno, stopljeno skupaj (Emanuelsson 1998), medtem ko inkluzija ponazarja zgolj umeščenost nekam.

nja pa se zdi, da je inkluzija najtesneje povezana s populacijo oseb s posebnimi potrebami⁵ ter z njihovim vključevanjem v izobraževanje, čeprav ne moremo izključiti njene uporabe na drugih področjih življenja, kot sta zaposlovanje ter vsakdanje življenje, pa tudi drugih oseb, ki tvegajo izključenost – Resman (2003) namreč pravi, da se inkluzija najprej obrača k tistim skupinam otrok/učencev ali posameznikov, ki imajo zaradi svojih socialnih, intelektualnih ali emocionalnih posebnosti izjemen položaj, za socialni in duševni razvoj ter šolsko učenje pa potrebujejo posebno pozornost (pomoč).

Empirični del

Problem, namen in cilj ter raziskovalno vprašanje

Digitalizacija podatkov je omogočila dobre možnosti urejanja bibliografskih enot, izmenjave podatkov in zagotavljanja široke uporabe bibliografije v mednarodnem prostoru (IFLA Working Group on Guidelines for National Bibliographies 2009). Mednarodna zveza knjižničnih združenj in institucij⁶ si prizadeva za oblikovanje enotnih standardov in smernic. To je podlaga za sistematičnosti zbirk bibliografskih enot ter preglednih odprtih podatkov, ki naj bi jih ustvarjali državni sistemi in omogočali široko javno uporabo. Nacionalna bibliografija je popolna zbirka bibliografskih zapisov o založniški produkciji neke države, ki redno in s čim manjšim časovnim zaostankom izhaja v tiskani ali drugi fizični obliki (IFLA International Office 1979). Zapise v skladu z mednarodnimi standardi pripravljajo nacionalne bibliografske agencije (Bell 1998), ki podrobno preverjajo avtorstvo in ozadje publikacije, zapisi pa vsebujejo vse podrobnosti, ki jih zahteva njihova široka in raznovrstna uporaba teh zapisov (UNESCO 1977).

Nacionalna bibliografija je torej pomembno orodje založniške dejavnosti tako v državi sami kot tudi v mednarodnem okolju, pri čemer morajo biti podatki o publikaciji čim prej na voljo, format zapisa mora biti prilagojen praksi za prenos v informacijski sistem in bibliografija mora biti tekoče ažurirana (Lewis 1990). Pomembno je tudi, da je sistem bibliografskih enot pregleden in povezljiv na mednarodni ravni. Ključno načelo tega je uvedba ISDS (International Serials Data System oz. mednarodni podatkovni sistem). Države članice so vzpostavile nacionalne in/ali regionalne centre za ISDS znotraj nacionalne bibliografske agencije.

⁵ Osebe s posebnimi potrebami je širši pojem od otrok/učencev/dijakov s posebnimi potrebami.

⁶ Mednarodna zveza knjižničnih združenj in institucij (International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA) je vodilno mednarodno telo, ki zastopa interese knjižničnih in informacijskih storitev ter njihovih uporabnikov. To je globalni glas knjižnice in informacijskega poklica.

Digitalizacija je torej omogočila, da so sistemi nacionalne bibliografije natančni in celostni. Tak sistem je za področje držav Balkana pripravila mariborska univerza s sistemom COBISS oz. z orodjem za sistemizirano vodenje bibliografskih enot na osnovi mednarodnih standardov in smernic (Drobnič 2018).

Namen naše raziskave je skozi bibliografske enote raziskati tematiko integracije in inkluzije na področju vzgoje in izobraževanja v Sloveniji od leta 1981 dalje. Obenem je cilj naše raziskave ugotoviti, kakšne paradigmatске trende je moč zaslediti na področju pedagogike v Sloveniji od leta 1981 dalje, specifično na področju inkluzije in integracije, ki mu sledi tudi ustrezno zasnovano raziskovalno vprašanje.

Raziskovalne metode

Odločili smo se za metaanalizo, pri kateri se bibliografski viri ne uporabljajo za definicijo raziskovalnega problema, ampak njihov pregled predstavlja samostojen problem, ki privede do teoretičnih in empiričnih zaključkov, ki lahko spremenijo ali dopolnijo znanje na nekem področju znanstvenega proučevanja (podobno tudi Yu (2022)). Pri tem je možen tako kvantitativni kot tudi kvalitativni pristop (Metzler 2014). Odločili smo se za metaanalizo s kvantitativnim pristopom.

Vzorec

Na dan 20. 2. 2023 je bilo za obdelavo podatkov na razpolago kar 6.857.381 bibliografskih enot v sistemu COBISS, ki smo jih uporabili za našo raziskavo.

Tehnike, postopek zbiranja in obdelave podatkov

Sistem COBISS⁷ smo uporabili za zbiranje in obdelovanje (filtriranje) podatkov. Pri raziskovanju smo se omejili na področje vzgoje in izobraževanja oz. šolstva. V analizo smo zajeli vse bibliografske enote tako v materialni kot elektronski obliki. Za namen raziskave smo se ravnali po kriteriju »ključne besede«. Vsak bibliografski zapis je v procesu katalogizacije definiran s petimi ključnimi besedami,⁸ kar omogoča razmeroma dobro opredelitev vsebine gradiva in verodostojno analizo. Analiza na podlagi ključnih besed je

⁷ COBISS (kratica za Co-Operative Online Bibliographic System & Services) je slovenski knjižnični informacijski sistem, ki ga je razvil mariborski Inštitut informacijskih znanosti. Uporabljajo ga knjižnični sistemi Slovenije, Albanije, Bosne in Hercegovine, Bolgarije, Makedonije, Srbije in Črne gore, povezavo vseh teh sistemov pa skupaj imenujemo COBISS.Net.

⁸ Ključnih pet besed v skladu s standardi določi katalogizator.

zanesljivejša in natančnejša kot pa na podlagi naslova dela, zato smo se odločili za kriterij izbora po ključnih besedah. Analizirali smo samo slovensko bibliografijo, saj to najneposredneje kaže odražanje tematike integracije in inkluzije.

Bibliografske enote smo analizirali po kriteriju pojavljanja v določenem časovnem obdobju in pregledali njihovo rast tekom obdobj.

1. Navedeno metodo analize smo uporabili v okviru dveh temeljnih neodvisnih spremenljivk – (1) integracije in (2) inkluzije – v obdobju med letoma 1985 in 2022 v povezavi s spodnjimi izrazi:
 - šolsko,
 - pedagoško,
 - učiteljsko.
2. Prav tako smo navedeno metodo uporabili za nekatere ključne besede v okviru inkluzivnega izobraževanja, ki se prepoznavajo v besedilih bibliografskih zapisov od leta 1981 do 2022, in sicer:
 - inkluzija,
 - integracija,
 - normalizacija,
 - segregacija.

Analiza na podlagi pojavljanja pojmov je v slovenščini zapletenejša, ker slovenski jezik pozna pregibanje samostalnikov in pridevnikov, zato smo uporabili korene besed in potem upoštevali vse prepone.

Rezultati in razprava

Najprej predstavljamo rezultate o tem, kako pogosto se ključne besede z izobraževalnega področja pojavljajo v besedilih bibliografskih zapisov/enot v posameznih časovnih obdobjih med letoma 1985 do 2022.

Za bibliografske enote, ki imajo v svoji tematiki ključne besede z izobraževalno vsebino, ugotavljamo, da so izrazi v »pedagoški« skupini (21,40 %) precej pogostejše uporabljeni kot pa v »učiteljski« (5,65 %), kar pomeni, da se terminologija s korenem »pedag-« pogostejše uporablja kot pa terminologija s korenem »učitel-«. In še eno značilnost velja poudariti, ko govorimo o teh dveh skupinah pojmov na šolskem področju: v knjigah se te skupine pojmov redkeje pojavljajo (4,71 %) kot pa v člankih (7,49 %), pri čemer je to razmerje izrazitejše pri uporabi pojmov s korenem »učitel-« (tu je razmerje skoraj 1 : 3). Glede na te ugotovitve lahko povzamemo, da je knjiga kot vrsta vsebinskega zapisa na pedagoško-učiteljskem področju manj pogosta kot članki ali

Preglednica 1 Slovenske izdaje bibliografskih enot na področju izobraževanja od 1985 do 2022 po ključnih besedah in vrsti gradiva ter stopnji rasti

Besede	Vsota enot 1985–2022			Rast 1985–1992/2015–2022		
	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)
Šol*	232.297	107.847	351.423	2,67	3,92	2,88
pedag*	66.479	48.130	117.156	2,60	1,89	2,21
učitel*	16.233	14.095	30.918	5,34	3,77	4,64
Integra*	24.047	15.240	39.626	4,47	5,27	4,66
Inkluz*	1.843	1.252	3.113	63,40	52,00	57,62
inkluz* šol*	1.436	897	2.337	111,44	–	161,33
inkluz* učitel*	698	178	878	296,50	105,00	233,00
Inkluz* pedagog*	1.381	644	2.030	957,00	–	1.299,00

Opombe Naslovi stolpcev: (1) knjiga, (2) članek, sestavni del, (3) vse enote.

sestavni deli knjige. Ker so članki v večji meri raziskovalnega in analitičnega značaja, to hkrati pomeni, da je pedagoško-učiteljska tematika v večji meri navzoča v raziskovalnih in analitičnih tipih besedila ter manj v knjigah kot razlagalnih in predstavitvenih besedilih, ki so običajno zanimivejša za širši krog bralcev in kot učno gradivo na nižjih ravneh šolanja.

Z vidika uveljavljanja inkluzije in integracije na šolskem področju so za nas veliko zanimivejši rezultati pojavljanja pojmov inkluzija in integracija, ki se nanašata na problematiko izobraževanja oseb/učencev in posameznikov s posebnimi potrebami. V celotnem bibliografskem opusu se v odnosu na šolskobibliografske enote skupaj pojavljata v manj kot 9-odstotnem obsegu, pri čemer integracija zavzema veliko večji delež (8,09 %) kot pa inkluzija, ki je zelo malo navzoča, saj v razmerju na vso bibliografijo šolskega področja pomeni manj kot en odstotni delež (0,54 %). Povedano z drugimi besedami: samo v vsaki dvestoti bibliografski enoti na področju šolstva se omenja pojem inkluzija oz. njene izpeljanke, medtem ko je pojem integracija pogostejši, saj ga na področju šolstva v eni izmed oblik najdemo vsaj v vsaki dvajseti bibliografski enoti. Zato lahko posplošimo, da se je problematika integracije na šolskem področju vidno odražala in razmeroma dobro uveljavljala, s tem pa lahko prehajala tudi v širši javni prostor, medtem ko je bil terminološki prostor inkluzije do leta 2000 neznatno navzoč v bibliografskem opusu in zato redko dostopen ter navzoč v javnem prostoru, po tem letu pa se je z visokimi stopnjami rasti uveljavil paradigmatško in očitno tudi v razmeroma obsežnem opusu bibliografskih del.

Kaže se, da je inkluzija – glede na objave v člankih in knjigah – povsem zasenčila integracijo kot pedagoško paradigmo. Število objav s tematiko inte-

Preglednica 2 Bibliografske enote po 7-letnih obdobjih po vrstah vsebine in stopnji rasti

Obdobje	Besede	(1)	(2)	(3)	(4)
1993–2000/1985–1992	Šol*	2,19	2,66	0,82	1,56
	Pedag*	3,30	0,75	1,62	1,45
	Učitel*	2,52	1,36	0,42	1,33
	Integra*	2,81	0,37	0,38	0,64
	Inkluz*	3,60	0,00		0,93
2001–2008/1993–2000	Šol*	2,57	1,91	1,40	1,64
	Pedag*	1,41	0,99	2,22	1,33
	Učitel*	2,26	1,58	1,08	1,36
	Integra*	1,99	0,70	1,04	1,65
	Inkluz*	15,50	0,00	0,00	19,67
2009–2016/2001–2008	Šol*	0,94	1,14	0,60	0,91
	Pedag*	1,00	2,26	0,43	0,94
	Učitel*	2,18	0,40	0,74	1,04
	Integra*	0,98	0,56	0,76	0,77
	Inkluz*	3,28	10,00		2,37
2017–2022/2009–2016	Šol*	1,19	0,98	1,38	1,23
	Pedag*	1,23	0,49	0,99	1,43
	Učitel*	2,56	2,35	2,27	2,47
	Integra*	1,06	1,13	1,11	1,16
	Inkluz*	3,25	1,40	3,70	2,70
2016–2022/1985–1992	Šol*	6,34	5,73	0,96	2,88
	Pedag*	5,72	0,83	1,52	2,61
	Učitel*	31,73	2,00	0,76	4,64
	Integra*	5,78	0,16	0,33	0,94
	Inkluz*	594,40	14,00		117,59

Opombe Naslovi stolpcev: (1) zaključna dela, (2) raziskovalna dela, (3) učbeniki, (4) vse.

gracije je povsem primerljivo z ostalo pedagoško problematiko, število objav o inkluziji pa dosega izjemno visoko rast. Ugotovljamo sicer rast števila člankov in knjig, ki vključujejo šole (2,88), pedagogiko (2,21), učitelje (4,64), integracijo (4,66), pri inkluziji pa ta rast doseže kar 57,62. V okviru inkluzije je največja rast v povezavi s pojmom pedagog (1.299,00), nekoliko manjša je opažena v povezavi s pojmom šola (161,33) in učitelji (233,00).

Pogledati velja tudi podatke o gibanju izdaj bibliografskih enot po 7-letnih obdobjih po vrstah vsebine. Za integracijo bi lahko ugotovili, da se je v bibliografiji utrdila in ostaja relativno na istem mestu – nominalno ohranja svoje začetni delež (0,94) –, medtem ko je inkluzivna literatura v hitrem porastu, saj

se je njen delež v celotnem merjenem obdobju povečal za skoraj 118-krat. Do največje rasti tematike inkluzije je prišlo v obdobju med letoma 1993 in 2000 (19,67), potem pa beleži standardno rast med 2 in 3. Za bibliografijo s tematiko integracije pa takih velikih skokov ne opazamo, saj so izkazani med 0,64 v prvem obdobju merjenja in 1,65 v drugem obdobju ter so povsem sorazmerni s celotno bibliografijo na šolskem področju.

Če si ogledamo gibanje izdaj bibliografskih enot po vsebini, potem je mogoče ugotoviti, da se v zaključnih delih, ki so lahko diplomsko, magistrsko in doktorsko delo, ta tematika pojavlja nadpovprečno in v višjih odstotkih rasti kot pa med raziskovalnimi deli ter učbeniki. Ti slednji so nekako v povprečju okoli 1, pri raziskovalnih delih so razlike precej velike, saj s tematiko inkluzije dosegajo 14-kratno rast v celotnem obdobju, v primeru integracije pa le 0,16. Zaključna dela so tista, ki dosegajo najvišje stopnje rasti, ki so pri vseh tematikah nad 5, pri integraciji je 5,78, pri inkluziji pa kar 594,40, kar pomeni, da je zanimanje za raziskovanje na temo inkluzije izjemno veliko, največji premik v zanimanju pa je bil v začetnem obdobju uvajanja inkluzije v Sloveniji, to je po letu 2000. Očitno je, da se novosti najprej pojavljajo v raziskovalnih delih, kar pomeni tudi v zaključnih delih na višjih in visokih šolah ter fakultetah.

Objavljena raziskovalna gradiva in zaključna dela študijskih programov skupaj, kar se tiče pojmovnega sklopa integracije od leta 1985 dalje, kažejo trend rasti in presežejo 1.700 objav v vsakem 7-letnem obdobju od leta 1993 dalje. Pri inkluzivni bibliografiji pa ugotavljamo konstantno rast, ki je bilo v letih od 1985 do 1992 le za vzorec – skupaj 34 enot. V tem času v Sloveniji ni bilo ne zakonodaje in ne strategij o inkluzivnem izobraževanju, novosti tega področja so strokovnjaki prinašali iz tujine. Temu pa sledi hiter trend rasti števila objav, ki v obdobju med letoma 2015 do 2022 doseže kar 1.959 izvodov. Tako se vse bolj približuje številu bibliografij na temo integracije, kar pokaže letni izkaz v zadnjem letu, ki je že izravnal, kar pomeni, da se utegne inkluzivna literatura v bodoče še krepiti.

Nadalje smo raziskali pojavljanje integracije in inkluzije v obdobju med letoma 1985 in 2022, in sicer pri šolski, pedagoški in učiteljski tematiki – želeli smo torej ugotoviti trende v slovenski pedagogiki v zvezi z navedenim. Na podlagi podatkov v preglednicah 2 in 3 ugotavljamo, da se zanimanje za temo integracije v slovenski bibliografiji pojavlja predvsem od leta 2015 do 2022. Bistveno manj se piše o inkluziji – če se je o integraciji pisalo v skupno 22.648 enotah gradiv, se je o inkluziji zgolj v 1.959. Ne glede na navedeno je moč za oba pojma ugotoviti naraščanje zanimanja od leta 1985 dalje. O navedenih pojmi se večinoma več piše v knjigah kot v člankih. Pri tem pa je

Preglednica 3 Število slovenskih bibliografskih del v sistemu COBISS po ključnih besedah in vrsti vsebine

Obdobje	Besede	(1)	(2)	(3)	(4)
1985–1992	Šol*	5.176	1.395	8.743	34.047
	Pedag*	2.122	355	452	13.013
	Učitel*	130	47	212	2.899
	Integra*	308	332	243	4.855
	Inkluz*	5	2	0	34
1993–2000	Šol*	11.327	3.713	7.182	53.104
	Pedag*	7.011	267	731	18.898
	Učitel*	328	64	89	3.863
	Integra*	864	123	92	3.096
	Inkluz*	17	0	0	33
2001–2008	Šol*	29.132	7.094	10.049	86.921
	Pedag*	9.862	265	1.625	25.136
	Učitel*	741	101	96	5.239
	Integra*	1.720	86	96	5.094
	Inkluz*	101	1	0	319
2009–2016	Šol*	27.518	8.121	6.066	79.422
	Pedag*	9.877	600	695	23.739
	Učitel*	1.612	40	71	5.456
	Integra*	1.681	48	73	3.933
	Inkluz*	324	10	1	768
2015–2022	Šol*	32.833	7.990	8.389	97.931
	Pedag*	12.145	295	685	33.992
	Učitel*	4.125	94	161	13.460
	Integra*	1.780	54	81	4.555
	Inkluz*	917	4	14	1.959

Opombe Naslovi stolpcev: (1) zaključna dela, (2) raziskovalna dela, (3) učbeniki, (4) vse.

pri obeh pojmi moč ugotoviti, da se je od leta 2001 do 2008 o njiju nekoliko več pisalo v člankih.

O inkluziji v okviru šolske tematike zanimanje načeloma narašča od 1985. leta. Bistveno naraste med letoma 2015 in 2022. V okviru učiteljske tematike zanimanje za inkluzijo od leta 1985 prav tako narašča, »zatišje« nastopi zgolj med letoma 1993 in 2000. V okviru pedagoške tematike zanimanje prav tako narašča od leta 1985 dalje. V okviru tega se lahko navežemo še na raziskavo Drobniča, Darje Hribnik in Katarine Česnik (2020; 2021) o vrednotah v slovenskem izobraževanju od leta 1981 dalje. Bibliografski zapisi kažejo, da pojavljanje vrednot v slovenskih edukacijskih gradivih kontinuirano narašča vse

od leta 1981 dalje, naraščanje zanimanja za vrednote v izobraževanju pa se povezuje s spremembo političnega sistema; državljani v demokratičnem in tržno reguliranem sistemu večji pomen pripisujejo vrednotam, ki tako postajajo bolj iskano vodilo v družbi. V zadnjih štirih desetletjih (1981–2020) lahko ugotovimo, da so vrednote, ki v zadnjem obdobju pridobivajo na veljavnosti, enakost, odgovornost, uspeh, poštenost in osebna rast, najbolj poudarjene vrednote pa so uspeh, solidarnost ter odgovornost in vse te lahko povežemo z inkluzijo ter integracijo. Drobnič, Darja Hribernik in Katarina Česnik (2020; 2021) ugotavljajo, da so vrednote predmet zanimanja predvsem v visoko specializiranih in akademskih vsebinah na področju izobraževanja. Po eni strani lahko to kaže na upad zanimanja za preučevanje vrednot v vzgoji in izobraževanju ter posledično na to, da postajajo tudi vse manj pomembno edukacijsko vprašanje.

Zaključek

Na podlagi opravljene analize ugotavljamo, da se integracija in inkluzija kot ključna pojma izobraževanja oseb/učencev s posebnimi potrebami prepoznavno odražata v slovenski bibliografiji, vendar v relativno manjšem obsegu, saj v okviru šolske bibliografije skupaj dosežata 6-odstotno pojavljanje, sama integracija pa več kot 5-odstotno. To pomeni, da bi bilo treba dati spodbude za večji obseg tako analitičnih in raziskovalnih del, še posebej pa drugih oblik vsebine, kot so knjige, učbeniki, gradiva, kjer se kaže največji deficit/padec, saj te oblike na enostavnejši in dostopnejši način nagovorijo tudi drugo bralstvo. Zlasti pa to velja za področje inkluzije/inkluzivnega izobraževanja, ki se sicer vse bolj bibliografsko odziva, vendar je pojavljanje v zelo majhnem obsegu – 158 izvodov letno –, kar zlasti velja za priročnike, učbenike ter poljudna dela, kjer teh pojmov skoraj ne najdemo.

Preko trenda rasti edicij postajata inkluzija in sodobno izobraževanje oseb s posebnimi potrebami sicer prepoznavnejša, vendar bolj nagovarjata akademske in raziskovalne kroge, do širše, laične publike pa ne prodreta v zadostni meri, ker nimata pravih oblik sporočanja. To ima nedvomno posledice na prepoznavanje in razumevanje sodobnega inkluzivnega izobraževanja pa verjetno tudi naklonjenost do teh izobraževalnih (inkluzivnih) pristopov, ker je morda večini ljudi vsebina preprosto neznana in zato nerazumljiva. Zato bi se morali tem vprašanjem in problemom posvetiti šole, fakultete in pa pristojno ministrstvo ter vzpodbuditi procese objavljanja v knjižnih oblikah, razpravah, intervjujih ipd., ki jih bibliografija sedaj skoraj ne vsebuje.

Integracija in inkluzija se v bibliografiji odražata v nasprotujočih se trendih: integracija z manjšim odražanjem, nekako tako, kot bi bila v zatonu, inkluzija

pa z eksponentialno rastjo, vendar je ta rast največja pri raziskovalnih delih. Rast bibliografskih izdaj na tematiko inkluzije je lahko razveseljiva, vendar ni zadostna, bibliografija na tematiko integracije pa izgublja svoj delež v objavah. Integracija je očitno postala manj zanimiva tematika tako za raziskovanje kot tudi v razpravah, intervjujih in različnih oblikah knjižnega gradiva za širšo bralsko bazo. V okviru navedenega sicer ni moč ugotoviti, kako se v slovenski bibliografiji razume razliko med integracijo in inkluzijo – zgodovinsko ali semantično gledano gre za precejšnjo razliko v pomenu besed, kot lahko ugotovimo po Emanuelssonu (1998).

Integracijo in inkluzijo kot sodobna fenomena v izobraževanju oseb s posebnimi potrebami je treba razumeti kot način vzpostavljanja skupnosti v razredu ter odmik od tendenc individualizma, ki se širi v sodobni šoli. Izsledki analize kažejo, da so ideje uresničevanja skupnosti (razreda, šole, skupin ...) vse manj v fokusu tistih, ki se ukvarjajo z izobraževanjem ali s poučevanjem, bi se pa morali zavedati, da je inkluzija/integracija s socialno dimenzijo tisto, kar osebe/učenci in posamezniki s posebnimi potrebami najbolj pričakujejo, zlasti v sedanjem obdobju, ko se srečujemo s trendi opuščanja posebnih šol in vse več posameznikov s posebnimi potrebami vstopa v večinske izobraževalne oblike – to pa lahko pri večinski populaciji povzroča odklonilna in zavrnitvena obnašanja ter stališča.

Ugotovili smo, da prihaja do zapostavljanja problematike integracije in inkluzije v splošnem šolskem sistemu, s tem pa tudi do zapostavljanja oseb s posebnimi potrebami v kontekstu pravičnosti in enakih možnosti za kvaliteto izobraževanje na integrativen način, saj ni sorazmernega vlaganja virov v raziskovanje, učbenike, knjižna dela in druge produkte na to tematiko. Ker je deficit odražanja predvsem pri tistih oblikah, ki so dostopnejše in razumljivejše širši javnosti, se to lahko kot posledica kaže v nerazumevanju in tudi odklonilnih stališčih do tega načina izobraževanja učencev s posebnimi potrebami.

Literatura

- Bell, B. 1998. *An Annotated Guide to Current National Bibliographies*. München: Saur.
- Bleidick, U. 1981. »Diskussion: Integration; Eine Auswahl aus der sonderpädagogischen Literatur.« *Zeitschrift für Heilpädagogik* 32:715–721.
- Crockett, J. B. 2020. »Inclusion as Idea and its Justification in Law.« V *On Educational Inclusion: Meanings, History, Issues and International Perspectives*, uredil J. M. Kauffman, 25–45. London: Routledge.
- Drobnič, J. 2018. »Inkluzija/integracija oseb s posebnimi potrebami v slovenski bibliografiji.« *Pedagoška obzorja* 33 (3–4): 20–35.

- Drobnič, J., D. Hribernik in K. Česnik. 2020. »Values in the Process of Change in the Field of Education in Slovenia.« V *Educația din perspectiva valorilor: Summa Paedagogica: volumul cuprinde lucrări prezentate la conferința internațională Educația din perspectiva valorilor, Ediția a XII-a Chișinău, 28-29 septembrie 2020*, uredili D. Opriș, I. Scheau in O. Moșin, 33–38. Bukarešta: Eikon.
- . 2021. »Vrednote v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu skozi slovensko bibliografijo.« *Pedagoška obzorja* 36 (1): 114–129.
- Emanuelsson, I. (1998). »Integration and Segregation: Inclusion and Exclusion.« *International Journal of Educational Research* 29 (2): 95–105.
- Francisco, M. P. B., M. Hartmanin Y. Wang. 2020. »Inclusion and Special Education.« *Education Sciences* 10 (9): 238.
- IFLA International Office. 1979. *Guidelines for the National Bibliographic Agency and the National Bibliography*. Pariz: UNESCO.
- IFLA Working Group on Guidelines for National Bibliographies. 2009. *National Bibliographies in the Digital Age: Guidance and New Directions*. Uredila M. Žumer. Berlin: Saur.
- Juriševič, M. 2011. »Socialna vključenost nadarjenih učencev.« V *Social Cohesion in Education*, uredili B. Borota, M. Cotič, D. Hozjan in L. Zenja, 289–304. Horlivka: Horlivka State Pedagogical Institute for Foreign Languages.
- Kroflič, R. 2003. »Etika in etos inkluzivne šole/vrtca.« V *Integracija, inkluzija v vrtcu, osnovni in srednji šoli: teorija in praksa*, uredil M. Resman, 24–35. Ljubljana: Zveza društev pedagoških delavcev v Sloveniji.
- . 2010. »Pripoznanje drugega kot drugačnega: element pravične obravnave marginaliziranih oseb in otrokovih pravic.« V *Kulture v dialogu: zbornik*, uredila Nives Ličen, 7–12. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Kukanja Gabrijelčič, M. 2011. »Pravičnost in enakost ali nadarjen v »družbi za vse«.« V *Social Cohesion in Education*, uredili B. Borota, M. Cotič, D. Hozjan in L. Zenja, 305–318. Horlivka: Horlivka State Pedagogical Institute for Foreign Languages.
- Lewis, P. R. 1990. *National Bibliographic Services in the European Communities: Roles and Perspectives*. Luksemburg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Metzler, K., ur. 2014. *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis*. Los Angeles: Sage.
- Mikulec, B. 2010. »Od trka civilizacij do sobivanja v raznolikosti.« *Sodobna pedagogika* 61 (2): 252–267.
- Opara, B. 2007. »Od učljivosti do Inkluzivne paradigme.« *Šolsko polje* 18(3–4): 35–62.
- . 2009. *Otroci s posebnimi potrebami v vrtcih in šolah: vloga in naloga vrtcev in šol pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami; uresniče-*

- vanje vzgojno-izobraževalnih programov s prilagojenim izvajanjem in z dodatno strokovno pomočjo. Ljubljana: Centerkontura.
- Resman, M. 2003. »Integracija/inkluzija med zamislijo in uresničevanjem.« V *Integracija, inkluzija v vrtcu, osnovni in srednji šoli: teorija in praksa*, uredil M. Resman, 64–83. Ljubljana: Zveza društev pedagoških delavcev v Sloveniji.
- Rutar, S. 2011. »Razred in skupina otrok kot učeča se skupnost.« V *Social Cohesion in Education*, uredili B. Borota, M. Cotič, D. Hozjan in L. Zenja, 171–184. Horlivka: Horlivka State Pedagogical Institute for Foreign Languages.
- Sable, M. H. 1981. »Systematic Bibliography as the Reflection of Reality.« *International Library Review* 13 (1): 17–24.
- Skidmore, D. 2004. *Inclusion: The Dynamic of School Development*. Cornwall: Open University Press.
- Thompson, S. 2017. »Defining and Measuring ›Inclusion‹ within an Organisation.« K4D Helpdesk Report, UK Government's Department for International Development, London.
- Tienda, M. 2013. »Diversity ≠ Inclusion: Promoting Integration in Higher Education.« *Educational Researcher* 42 (9): 467–475.
- Yu, Z. 2022. »A Meta-Analysis and Bibliographic Review of the Effect of Nine Factors on Online Learning Outcomes Across the World.« *Education and Information Technologies* 27 (2): 2457–2482.
- UNESCO. 1977. »International Congress on National Bibliographies: Final Report.« <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000030062>.

Integration and Inclusion in Education: Reflexive Bibliographic Historical Review

The review of national bibliography is a way of determining how a certain topic is reflected in a country, through which we started researching integrative or inclusive education, in order to find out what paradigmatic trends can be traced in Slovenian pedagogy since 1981. We found that inclusive education of children with special needs is becoming more recognizable, but it appears more in academic circles, and the bibliographies do not penetrate enough to broader categories of people because they may not contain the right forms of communication. This has consequences on the understanding of inclusive education. Therefore, we should increase the processes of publishing bibliographies in such forms that are more accessible to the general public, not only to those in the field of education, since the deficit is mainly in bibliography that is more accessible to the general public, which can lead to misunderstanding and negative attitudes towards inclusive education.

Keywords: inclusion, education, integration, children with special needs, bibliography